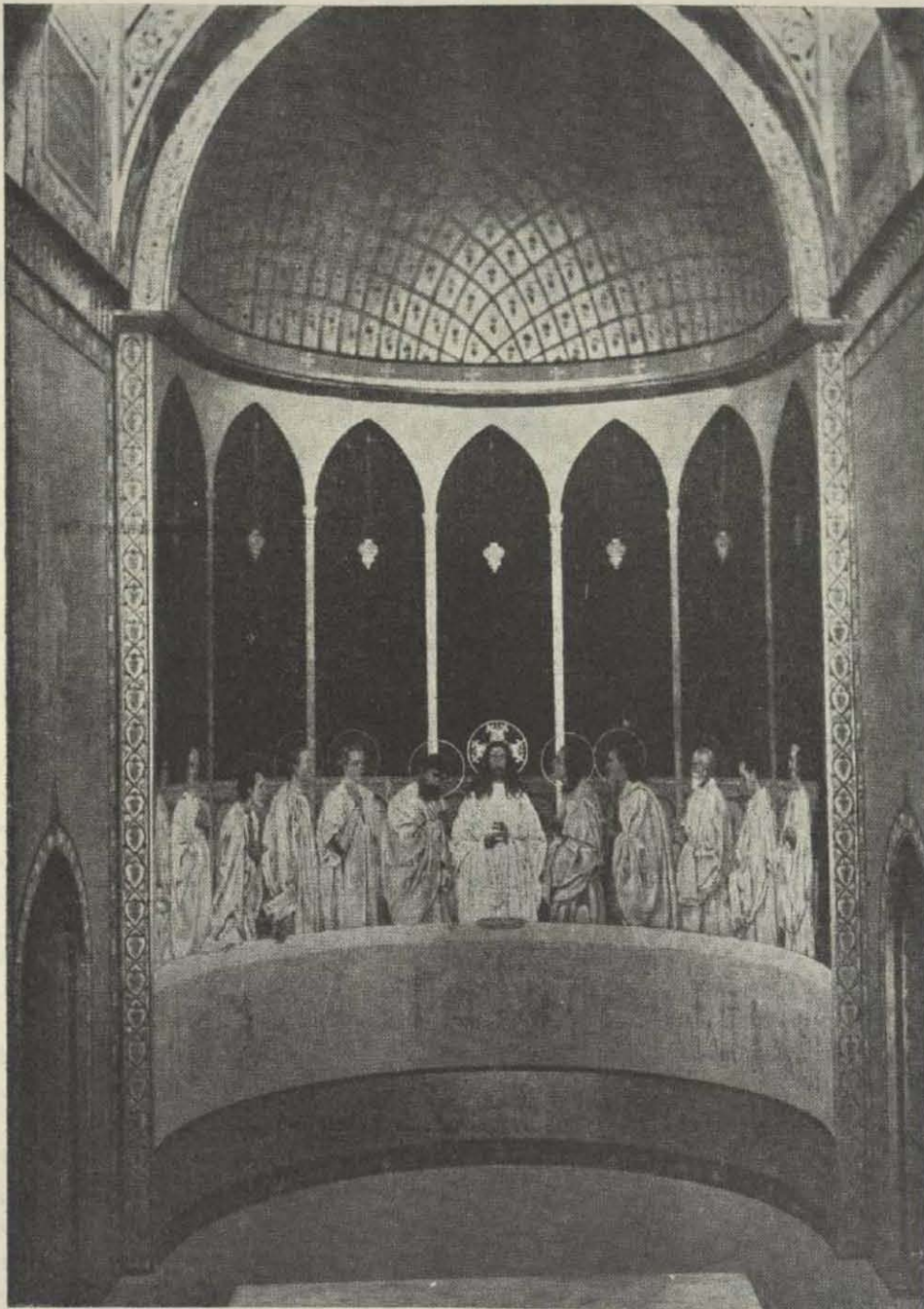

ԼՎՈՎԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Հին հաւատարմութիւն, յաւելեալ զարդերով

'Նեբեք' Սուրբ Բնութիւն, Որմնակար՝ Ժ. Հ. ԲՈՅԷՆԻ

ԼՎՈՎԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Ե Ի

ՅՈՎՍԷՓ ԹԵՆՏՈՐՈՎԻՉ ԱՐՁԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ ԿԱՏԱՐԱԺ ԳՈՐԺԸ

Ամենքս գիտէինք թէ Կալիցիոյ Մայրաքաղաքին՝ Լվովի մէջ (գերմաներէն բառով՝ Լէմպերկ) Անիի Հայ ազնուականութեան մէկ կարեւոր մասը գաղթած էր Բագրատունեաց թագաւորութեան կործանումէն ու մանաւանդ մեծանուն Ոստանն աւերող ահաւոր երկրաշարժէ մը յետոյ (ժ.՝ դար). իմացած էինք նաեւ թէ հոն հայկական եկեղեցի մը կայ դարեր առաջ շինուած, որոշ թուով Հայեր լսած էին համբաւը Լեհահայ Յովսէփ Թէոտորովիչ Արքեպիսկոպոսին որ Լեհաստանի քաղաքական, կրօնական ու մտաւորական կեանքին մէջ կարեւոր տեղ մը զբաւած է իր լայն ու զարգացած իմացականութեամբ եւ իր բեմբասացի տաղանդով: Բայց մենէ ոչ մէկը թերեւս որոշ չէր գիտեր թէ Լվովի Մայր Եկեղեցին ժ.՝ դարուն իսկ է որ շինուած է, թէ Հայ ճարտարապետական հին ոճին, Անիի ոճին, հարազատ ու գեղեցիկ նմուշներէն մին է ու գեղարուեստական մեծ արժէք ունի եւ թէ Թէոտորովիչ Արքեպիսկոպոսը երկար տարիներէ ի վեր անոր բարւոք պահպանման, նորոգման եւ ընդարձակման գործին աշխատելն իր կեանքի նպատակներէն մին ըրած է: Ասիկա՝ վարչաւայն վերջերս Փարիզ եկած լեհահայ անձնաւորութիւն մը, Պարոն Ռոսքո Պոկտանովիչ, յայտնած է Պ. Տիգրան Քէլէկեանին որ, գեղարուեստական մեծ արժէքներու հասկցող ու բարեկամ, այդ հարցով ջիւմօրէն հետաքրքրուելով եւ փափաքելով նորոգման ու ընդարձակման գործին (որ զեռ չէ վերջացած) օգնել եւ ուրիշ Հայեր ալ մղել օգնելու, խօսեցաւ ինծի այդ մասին

եւ խնդրեց որ գրեմ Արքեպիսկոպոսին եւ մանրամասն տեղեկութիւն ուղեմ անկից: Հարցը իսկապէս շահեկան ըլլալով Հայ արուեստի տեսակէտէն, զրեցի Նորին Սրբազնութեան եւ ստացայ իրմէ երկու սիրուն նամակներ, մին Պ. Քէլէկեանին եւ միւսն ինծի ուղղուած, եւ ատոնց հետ՝ Մայր Եկեղեցւոյն եւ յարակից շէնքերուն այլ եւ այլ մասերը ներկայացնող բազմաթիւ լուսանկարներ եւ ատոնց վրայ խօսող պատկերազարդ երկու զրքոյկ (մին Ֆրանսերէն, միւսը փոլսերէն), ինչպէս եւ մեքենագիր ընդօրինակութիւն մը գեղարուեստի հեղինակաւոր պատմարան Փրօֆէսէօր Սաշիկովսքիի գերմաներէն մէկ ընդարձակ անտիպ ուսումնասիրութեան որ նուիրուած է հայ ճարտարապետութեան այս յիշատակարանին:

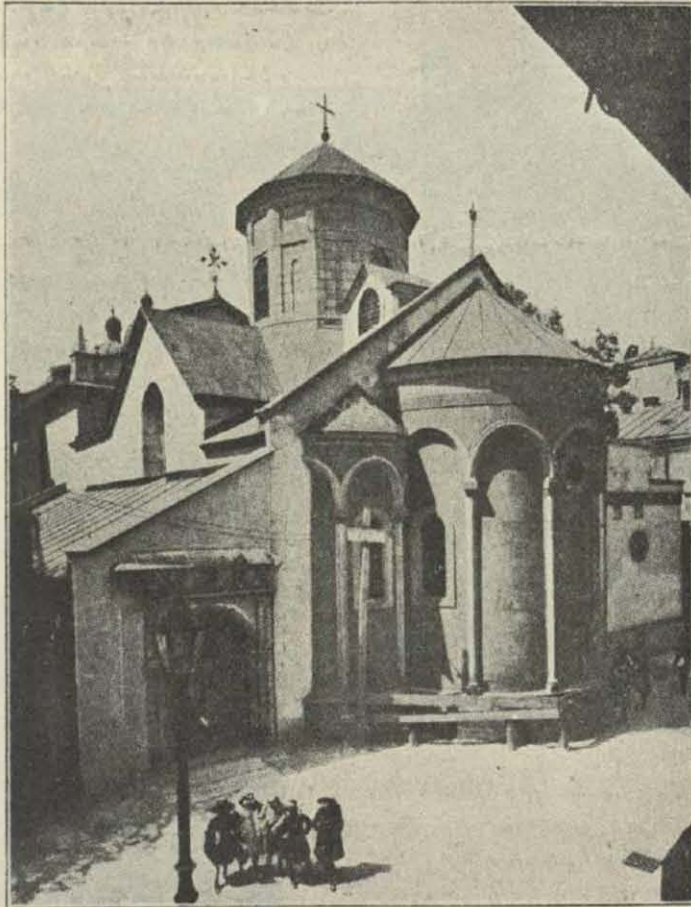
Ահա ինչ որ կ'ըսէ Նորին Սրբազնութիւնը Պ. Քէլէկեանի ուղղուած նամակին մէջ.

«Պարոն,

«Ամենամեծ հաճոյքով իմացայ Պ. Չիւնամակէն թէ դուք կը հետաքրքրուիք Լվովի հինաւուրց Մայր Եկեղեցիով եւ անոր վերաշինութեան աշխատութիւններով զոր կը վարեմ քան տարիէ ի վեր: Ինչպէս գիտէք, այս եկեղեցին Հայ արուեստի մէկհատիկ յիշատակարան մըն է Եւրոպայի մէջ. իմ կեանքիս էական գործերէն մին համարած եմ ուրեմն անոր գեղեցկութիւնը դուրս ցատքեցնել իրեն արժանի ձեւով մը: Պ. Չ. ինձմէ խնդրած ըլլալով որ իրեն որոշ տեղեկութիւններ ղրկեմ Լվովի Մայր Եկեղեցւոյն ու անոր վերաշինութեան մասին, զրկեցի անոր շատ մը լու-

սանկարներ ու գրքոյկներ, եւ ուրախ պիտի ըլլամ իմանալով որ, զանոնք տեսնելէ յետոյ, ձեր շահագրգռութիւնը մեր հինաւորաց սրբափայրին համար բազմապատկուած է: Պէտք չունիմ շեշտելու թէ ինչքան խոր պիտի ըլլար երախտագիտութիւնս, եթէ ձեր նախաձեռնութեան շնորհիւ օգնութիւն մը կարենայիք գտնել ձեզի մօտիկ եզոյ շրջանակներու

զնահատել ուղէին, վասն զի արուեստի այսպիսի կոթող մը բոլոր Հայոց սեփականութիւնն է, առանց դաւանական խտրութեան: Երբ Ռէմսի Մայր Եկեղեցին աւերուեցաւ պատերազմի ատեն, ամբողջ ֆրանսական ազգն ու կառավարութիւնը միահաղոյն ձեռք զարկին անոր վերաշինութեան, ազատախոհներ, կաթողիկոսներ, բողոքականներ, բոլորը

ԼՂՈՎԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Ամբողջական երեսոյրը՝ կողակի կողմէն ճեղնուած

մէջ: Որովհետեւ որքան աւելի Հայ ազգին հանճարի այս յուշարձանը վերաշինուի այնպիսի ձեւով մը որ անոր զեղեցկութեան ամբողջ շքեղութիւնն ի վեր հանէ, այնքան աւելի պերճաբանօրէն անիկա Եւրոպային պիտի խօսի Հայ ազգի ճոխ մշակոյթին վրայ:

Մեծ սխալ մը գործել պիտի ըլլար՝ եթէ այս յիշատակարանին արժէքը այս կամ այն կրօնական յարանուանութեան տեսակէտով

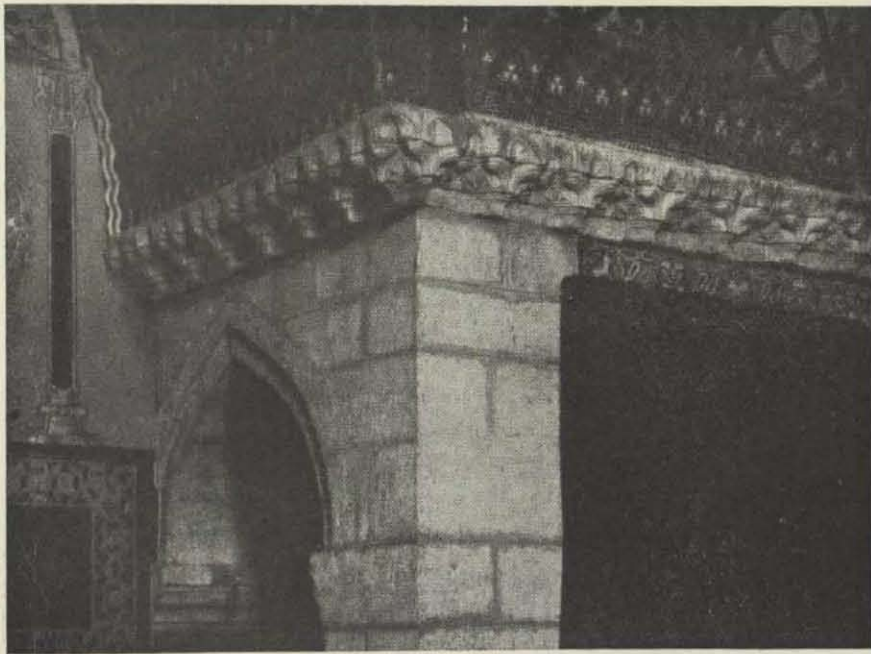
միացան այդ գործին մէջ, վասն զի կը զգային թէ Ռէմսի Մայր Եկեղեցին բովանդակ Յրանսայի սեփականութիւնն է եւ փառքը, անկախ՝ անհատներու անձնական համոզումներէն: Բայց նոյն իսկ Յրանսայէն դուրս, բողոքական Բոքֆէլլէրը անապին զումարներ զորկեց վերաշինութեանը համար այդ սրբափայրին գոր կը նկատէր ոչ միայն մէկ ազգի, այլ ամբողջ մարդկութեան մշակոյթին փառաւոր

կեղեցւոյն պատկառելի պատերը պաշարող բակը, փառաւոր անցեալի մը աշնանդանները կը լսէ: Լվով քաղաքը յարգանքով ու սիրով կը դիտէ այդ հինաւուրց եկեղեցին, որովհետեւ Հայերը որ հինգ դար առաջ հոն ապաստանած ու հաստատուած են, անկից ի վեր անդադար քաղաքայինական ազնուագոյն առաքինութեանց բարձր օրինակ մը տուած են, եւ Հայ Արքեպիսկոպոսները Լեհաստանի այդ մասին մէջ գերակշիռ տեղ մը զբաւած

դաք Անիի Մայր Եկեղեցւոյն նմանողութեամբ, կը կադմէ այժմեան Մայր Եկեղեցւոյն կողակը (abside) եւ դասը:

«Կեդրոնական մասը, որ կը տարածուի մինչեւ մուտքի մեծ դուռը, վերածնութեան ոճով շինուած է 1650ի միջոցներուն:

«Նոռագոյն մասը կառուցուած է 1908էն սկսեալ, երբ այժմեան Արքեպիսկոպոսը Գեր. Թէոտորովիչ ձեռնարկեց հինաւուրց եկեղեցւոյն վերաշինութեան իր մեծ զործին:

ԼՎՈՎԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Ներքնակողմի հին մասերէն մին, հին ֆանդակներով
վերեր՝ մօղալիքներ Մեհմեթներ

են իրը սրբութեան ու հայրենասիրութեան մտատիպարներ: Այդպէս էին հանգուցեալ Սթեֆանովիչ եւ Իսաքովիչ Արքեպիսկոպոսները, այդպէս է այժմեան Հովիւր՝ Յովսէփ Թէոտորովիչ գերապայծառը:

«Լվովի հայկական Մայր Եկեղեցին որ Ամենատուրք Կոյսին վերափոխման անունը կը կրէ, կը բաղկանայ երեք մասերէ, որոնց իւրաքանչիւրը ուրիշ ժամանակաշրջանի մը կը պատկանի եւ որոնք սակայն ներդաշնակ ամբողջութիւն մը կը կազմեն: Հնագոյն մասը, որ մօտաւորապէս 1370ին կառուցուած է կոփածոյ քարերով՝ Հայաստանի Մայրաքա-

«ԺԸ. դարուն, եկեղեցւոյն ներքին մասը արդիականացուցաւ՝ ուրօքօ ոճի այդ ժամանակաշրջանին յատկանշական անհաշուութեամբ: Միակերպ ձեւի մը ծածկեց հին որմնանկարներն ու դարդաքանդակները, մուրճը քանդեց ծնօտներն ու խոյակները, հին վահաշուք խորաններուն տեղ բարձրացան նոր խորաններ՝ որոնց վերեւ կը կանգնէին բոսնազօսիկ ձեւերով սուրբերու պատկերներ: Ամպլոնը, եպիսկոպոսական աթոռը, խոստովանարանները, ամէն ինչ այդ նոյն ոճով յօրինուած էր: ԺԺ. դարուն, Մայր Եկեղեցին չպաշարուեցաւ այն խնամքներով որոնց ար-

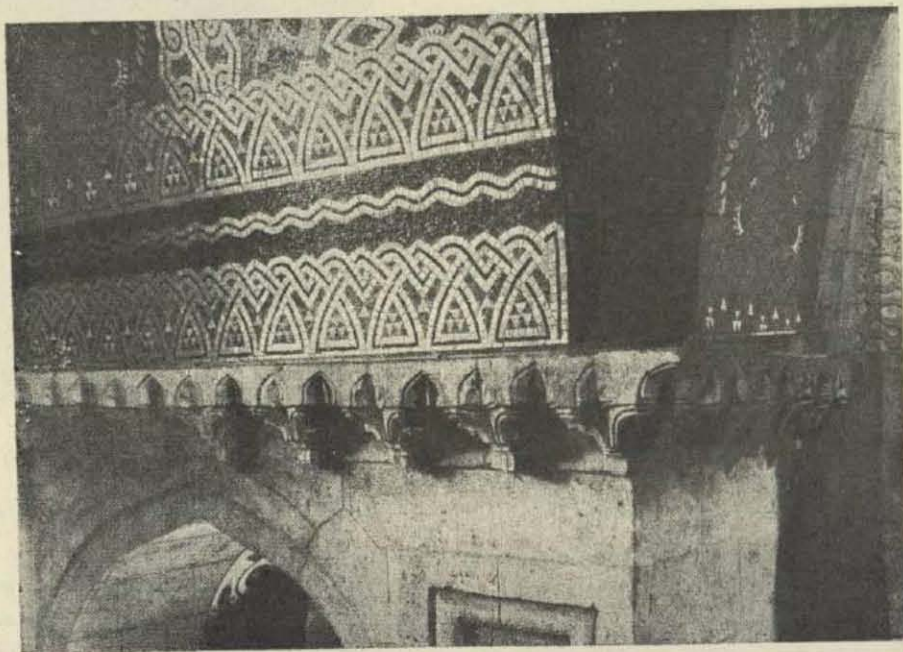
ժանի էր, ու գրեթէ կիսաւեր վիճակի մը մէջ էր որ այժմեան Հոգիւին ձեռքն անցաւ: Պաշտօնի կոչուելէն յետոյ, երիտասարդ Արքեպիսկոպոսը հետեւեալ ծրագիրը գծեց իր խնամքին յանձնուած հինաւորաց յիշատակարանը ճշմարիտ զեղարուեստական գործի կերպարանափոխելու եւ իր նախկին շքեղութիւնը անոր դարձնելու համար:

«1. Պաշտպանել սրբավայրը անոր սպառնացող քայքայման վտանգին դէմ:

«Այս աշխատութեան սկզբնաւորութիւնը դժուար եղաւ:

«Պէտք էր գտնել հարկաւոր գումարները այսպիսի մեծ գործ մը ի գլուխ հանելու համար, գտնել եւ ընտրել տաղանդները որ արժանի էին այս հոյակապ յատակագիծները գործադրելու, յաճախ մաքառիլ պահպանողականներու դէմ՝ վերանորոգման մանրամասնութեանց մասին:

«Արքեպիսկոպոսը կուրծք տուաւ այս բո-

ԼՂՈՎԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Հին մատերէն մին, նոր զարդերու յաւելումը

«2. Վերցնել ձեփը որ կը ծածկէ հին դարերը եւ ջնջել ԺԸ. դարու ուրօրօ ոճը:

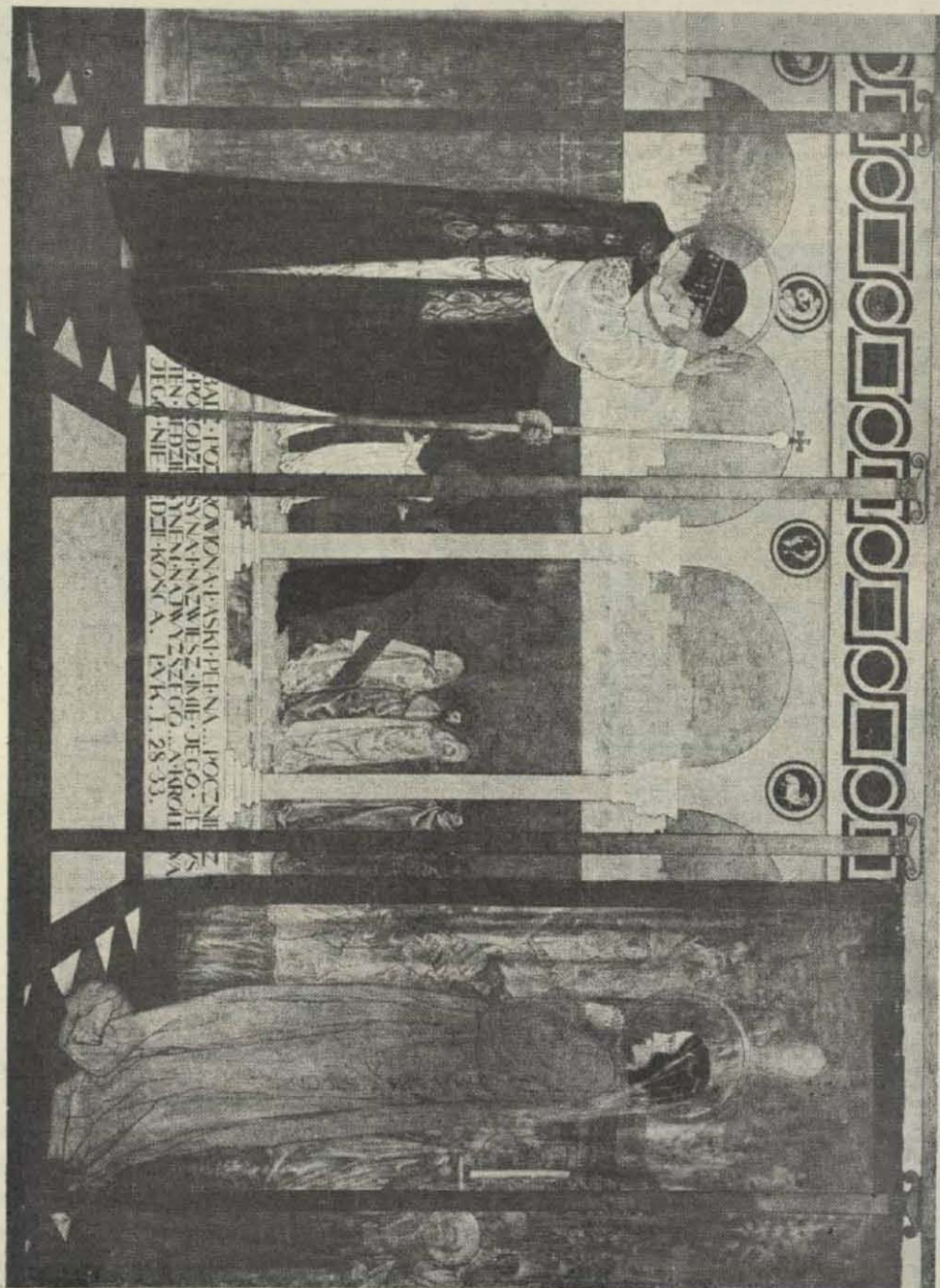
«3. Եկեղեցին դարդուրել որմնակարներով:

«4. Մայր Եկեղեցին մեծցնել եւ ընդլայնել կարենալու համար տաճարին մեծ առանցքին վրայ գլխաւոր մուտք մը բանալ:

«Բառորդ դարէ ի վեր Գեր. Թէստօրովիչ անխոնջօրէն, յաճառօրէն, յառաջ կը տանի իր մեծ գործը, հակառակ իր ճամբուն վրայ գտած բոլոր դժուարութեանց: Այսօր կրնայ իր աշխատութեանց հոյակապ արդիւնքներուն վրայ հաճոյքով նայիլ եւ խորին երախտագիտութեան արտայայտութիւնն ընդունիլ բոլոր անոնց որ վերանորոգուած սրբավայրին սքանչացողներն են:

լոր դժուարութեանց, եւ այսօր կրնանք սքանչացմամբ դիտել իր անխոնջ կորովին արգիւնքները: Մայր Եկեղեցին ընդարձակել կարենալու համար, տուն մը գնեց եւ քանդել տուաւ, ու անոր տեղը Եկեղեցւոյն նոր մաս մը աւելցուց, նորաշէն գմբէթին ներքսակող մը զարդարեց մօզայիքով մը որ կը ներկայացնէ Բրիստօսը պաշարուած գառներով, ամբողջութիւնը՝ քրիստոնէական հին ստով յօրինուած:

«Բայց դեռ կը պակսի մեծակառոյց մուտք մը, պէտք է աւարտել ձեղունին մօզայիքը, աւագ խորանին մանրամասնութիւնները, Ժ. Հ. Ռոդէնի հոյակապ որմնակարները, մարմարէ ամպիոն մը կանգնել, մարմարով զե-

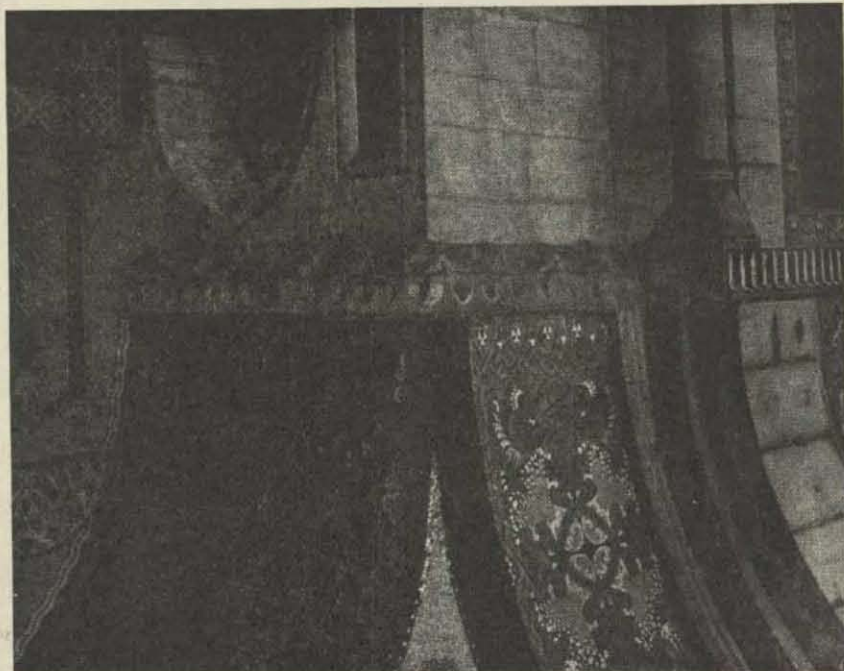

ԼԿՈՒԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵԼԵՑԻՆ
Աւետարանի, թ. 2, ԲՈՅՈՒՆԻ

տինը սալայատակել: Մէկ խօսքով, զեռ մեծ գումարներ պէտք են այս շքեղ զործն ի կատար տնելու համար:

«Եւ սակայն, արդի վիճակին իսկ մէջ՝ հինաւուրց յիշատակարանին զեղեցկութիւնը օտար երկիրներու արուեստագիտական շրջանակները կը շահագրգռէ. ֆրանսական ու գերմանական հանդէսներ դիմեցին Լվով՝ որոշ մանրամասնութիւններ եւ լուսանկարներ խնդրելու համար: Փարիզի La Vie Catho-

«Եկեղեցւոյն հնագոյն մասը, որ իր զմեռով փոքր Ասիոյ մահենական (hiératique) շինութիւնները կը յիշեցնէ, իր զածէ ծեփէն, իր միջակ նկարներէն, այդ նախնական ձեւերուն հետ չներգաշնակուող իր խորաններէն մերկացած, մեղի երեւցաւ իր հին կերպարանքով, մաքուր ու ճշիւ, Եւրոպայի մէջ մէկ հատիկ: Բարդ մատնէքները (cannelures), քառանկիւնի սիւներու զարդաքանդակները, յատկանշական ծնօտները (corniche) եւ սրբ-

ԼՎՈՎԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՅՈՒՆ

Հին սիւներ ու կամարներ, Մենոֆների մագալիֆներով զարդարուած

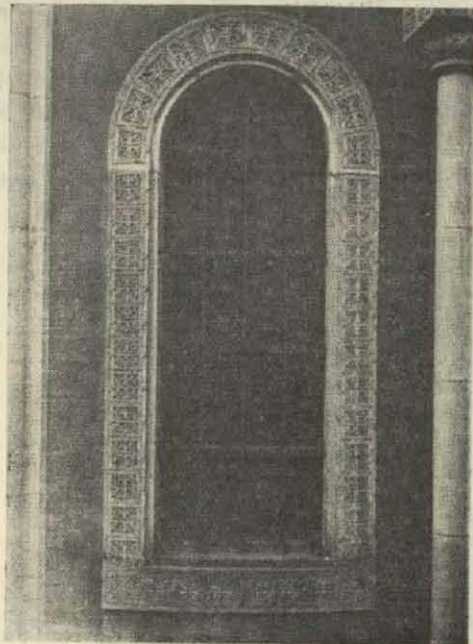
ique հանդէսը իր 1927 Դեկտ. 30ի թիւին մէջ հրատարակեց Փրոֆ. Լ. Տրեքսլէրի «Լվովի հայկական Մայր Եկեղեցւոյն վերանորոգումը եւ Ժ. Ն. Ռոզէնի որմնանկարները» տիտղոսով յօդուած մը, զոր կ'արտատպենք:

«Հիւրերը որ Լեհաստանի ամէն կողմերէն եկած էին Լվովի հոյ կաթոլիկ Առաջնորդ Արքեպիսկոպոս Ն. Ս. Յովսէփ Թէոտորովիչի յորեւեանին մասնակցելու, առաջակառուցան Ժ. Գարու հինաւուրց Մայր Եկեղեցւոյն մէջ որ այս հանդիսատար առթիւ՝ անսովոր շքեղութիւն մը զգեցած էր:

տաշարժ փոքրիկ ուխտաւնուէր խաչերը՝ աւազաստրէ տախտակներու կամ պարզապէս պատերու քարին վրայ քանդակուած, ծեփին տակ լաւ պահպանուած, ԺՆ. Գարու շատ շահեկան որմնանկարներ՝ բիզանդական ազդեցութիւններով, ահա՛ ամբողջ շարք մը դանձերու, զոր Դեր. Թէոտորովիչի երկիւղած ձեռքերը ազատած են այն մոռացումէն ուր զանոնք թաղած էին ԺԸ. Գարու անճարակ վերանորոգումները: Այդ մասը, բարեկաջող կերպով վերանորոգուած, եւ որ այժմեան Մայր Եկեղեցւոյն խաչաթիւն (transept) ու կողակը կը կազմէ, կը պսակուի զմէկ թով մը զոր կը պարզաբն Փրոֆ. Մենոֆների ձեռամբ

յօրինուած եւ Ս. Երրորդութիւնը ներկայացնող գեղեցիկ մոզայիքներ:

«Գլխաւոր կոնքը (nef), որ յարաբերաբար

ԼՎՈՎԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՏԻՆ
Հիմն պատուհան մը Աճիի ոճով

պարզ ձևեր ունի, ժէ. դարէն է: Պատերագմէն առաջ՝ քանդակագարդ փայտէ ձեղունով մը ծածկուած, գեղարուեստական մեծ վաշելքներ չէր խոստանար մեզի: Սակայն, շնորհիւ յաջող ընտրութեանն արուեստագետին որուն յանձնեց Առաջնորդ Արքեպիսկոպոսը Մայր Եկեղեցւոյն որմնանկարումը, կազմուած է տաճարի ներքնամաս մը, որուն համար առանց չափազանցութեան կարելի է ըսել թէ գեղեցկութեան առնակէտով ան բովանդակ Լիհաստանի մէջ իր հաւատարմ շունի եւ թէ կրնայ մրցիլ ԺԹ. եւ Ի. դարերու գեղեցկագոյն որմնանկարներուն հետ:

«Ժան Հանրիք Ռոզէն, որդի պատերագմական մեծ նկարչին եւ աշակերտ Լիւք Օլիվիէ Մերսոնի (1913), այն ստեղծագործն է, որուն պարտական է ԼՎՈՎ (որ Բրաքովիայի հետ՝ գեղարուեստական դանձերով ամենէն հարուստ քաղաքն է Լիհաստանի մէջ) իր ամենամեծ հարստութիւններէն մին, հայկական Մայր Եկեղեցւոյն որմնանկարչութիւնը:

«Կոնքին կողմնակի երեսները բաժան-

ուած են երեք պատուհաններով եւ քառանկրնի սիւներու երկու դոյզներով, անհամաչափ մակերեսներ կազմելով, բաւական փոքր, անբաւականօրէն լուսաւորուած եւ նկարչական որմնագարդութեան մը յարմարութիւն չատ քիչ ներկայացնող չափառակ այս բոլոր խոչընդոտներուն, հիմայ որ այդ որմնագարդումը աւարտած է, ամբողջութիւնը այնքան բնական երևոյթ մը կ'ընծայէ, որ կարծես թէ դարեր առաջ գործադրուած ճարտարապետութիւնը մասնաւորապէս այս նկարներն ընդունելու համար կառուցուած ըլլար: Զեղունը, սիւներու ոսկեղօծման շնորհիւ, ամբողջին ներդաշնակութեան մէջ իր մասն ունի: Նկարները վրայէ վրայ դրուած երեք գօտի կը ներկայացնեն: Սջ կողմը, բազմաթիւ անձնաւորութիւններով պատկերներ, Քրիստոսի ծնունդէն առաջ պատահած դէպքերու վերաբերեալ, եղիայի տեսիլը, Աբրահամու գրիը, Ս. ցովհաննու Մկրտչի ցաղթանակը,

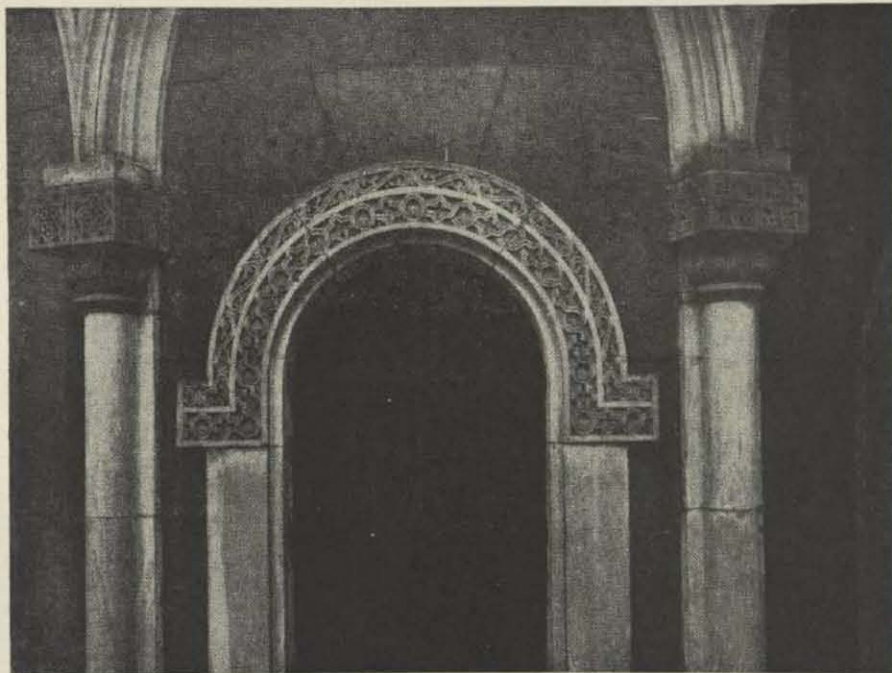

ԼՎՈՎԻ Մայր Եկեղեցւոյն կողակը
եւ զանգակատներ

Աւետումը: Տասնեւչորս յգնական Սուրբերը ձախ կողմի պատերները կը դարձաբեն, ինչպէս եւ մագիստրական նկար մը, որ դի-

տողներուն աչքին կը դարնէ իսկոյն, Ս. Ստի-
լոնի Թաղումը: Այս տերութիւն ամբողջութիւ-
նը կը լրանայ հրաշալի վիթրալներով, որ
ոսկեգոծ լոյս մը կը սփռեն: Վիթրալները որ
վարսովիոյ մէջ յօրինուած են՝ Ռոզէնի գծա-
դրութեանց վրայէն, կը ներկայացնեն Ս.
Յովհ. Մկրտչի կեանքէն տեսարաններ, Յե-
սէի ծառը, եւ յոյն խորհրդատոները ի պա-
տիւ «Անձանօթ Աստուծոյն» զոր հելլէն հոգի-
ները կը նախազգային:

Թանկագին բանին, այն անմատչե. ի հոգեկան
վերացման որ հոն կը յայտնուի եւ կը ճառա-
դայթէ: Այս քանի մը տողերուն մէջ միտք
չունինք մանրամասնօրէն վերլուծել եւ դա-
տել այդ հրաշակերտները: Խօսնամբոյս
բազմութիւններ քիչ ատենէն պիտի սկսին
ուխտագնացութեան երթալ Լվովի հայկական
Մայր Եկեղեցին, ինչպէս Փարիզի Փառթէոնը
կ'երթան սքանչացմամբ դիտելու համար
որնանկարները Փիւվիս տը Շափանի, որուն

ԼՎՈՎԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Հին փակակներ ու պատուհան՝ Անիի ոճով

«Այս չոր թուամբ դործին արժէքին վրայ
գաղափար չի տար. պէտք է տեսնել եւ զնա-
հատել այդ շարագրութեանց ճոխութիւնն ու
անհաւատալի նրբութիւնը, վերլուծել գծա-
դրութեան վարպետութիւնը, արբեմալ գոյնե-
րու հեշտանքովը, հագուստներու վրայ ոս-
կիին փողփողումովը, գրահներուն շողիւն-
ովը, մօայլ երկինքներուն վրայ աստղերուն
պտպումովը: Պէտք է սքանչանալ նիւթերու
քմազեղ յղացմանց եւ շարագրութեանց բա-
րեյարգարութեան վրայ, իւրաքանչիւր նկա-
րի ինքնատուութեան վրայ: Բայց ամէն բանէ
առաջ, պէտք է լայնօրէն սիրտդ բանալ ժան
Հենրիք Ռոզէնի գործին մէջ գտնուող ամենէն

կը նմանի ժան Հենրիք Ռոզէն, ոչ միայն
զգացումով ու ձեւով, այլ եւ յարաբերարար
ուշ յայտնուած եւ այնքան շքեղօրէն զարդա-
ցած արուեստագիտական կոչումով:»

Գրքոյկը կ'աւարտի հետեւեալ կոչով.

«Եւրոպայի մէջ գտնուող առաջին եւ
միակ Հայ Մայր Եկեղեցին պատմութիւնը
ամփոփ կերպով ներկայացնելէ յետոյ, այսօր
դիմում կ'ընենք համերաշխութեանը, եռան-
դին, աւանդատիրութեանը բոլոր այն Հայե-
րուն որ իրենց քաղաքակրթութեան եւ ի-
րենց բազմադարեան մշակոյթին պաշտա-
մունքն ունին, կը խնդրենք անոնցմէ աշխա-

տակցել մեզի հետ՝ թոյլ տալու համար մեզի սկսուած աշխատանքն ի գլուխ հանել ի փառս հայ ազգին: Անոնց կ'ուղղուինք, իրենց աչքին առջեւ դնելով արդիւնքները որոնց արդէն իսկ հասանք՝ համեստ միջոցներովը զոր ճարեցինք, յուսալով որ պիտի չուզեն անտարբեր մնալ մեր կռիւն եւ յօժարակամ պիտի մասնակցին այս երկիւղած ձեռնարկին:

«Նուիրատուութիւններ կ'ընդունուին Chancellerie de l'Archevêché Arménien Catho.

բերած ոճին այս կանդուն մնացած յուշարձանին համար: Հիմայ որ կ'ըստի թէ այժմեան Հայաստանի սահմաններէն, աւա՛ղ, դուրս մնացած ամայի Անիին կիսակործան շէնքերը բոլորովին քարուքանդ եղած են, Լվովի Մայր Եկեղեցին կը դառնայ Հայ ճարտարապետութեան ամենէն ծաղկեալ շրջանին ոճը ներկայացնող միակ հրաշակերտը որ աշխարհիս մէջ կը մնայ ամբողջապէս կանդուն: Ժամանակի մաշեցնող ազդեցութենէն զայն ազար

ԼՎՈՎԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԻՑ ՎԱՆԱՏՈՒՆԸ

lique à Lwow (Léopol), Pologne, Ormianska 15¹⁰)

Դժուար է բառ գտնել ներբողելու համար լեհահայ մեծանուն եկեղեցականին կատարած գործին գեղեցկութիւնն ու կարեւորութիւնը: Մեր ժողովուրդը ամբողջ՝ բուն իսկ Անիի աւերեալ եկեղեցիներէն գէթ մէկ հատին համար չէ ըրած (երբ մէկ դար տեւող ռուսական տիրապետութեան տակ եւ Անիի ճիշտ քովը՝ Կովկասի մէջ՝ մեծահարուստ Հայութիւն մը գոյութիւն ունենալով՝ ատիկա այնքան դիւրաւ կարելի էր ընել) ինչ որ ճաշակ ու սիրտ ունեցող այս անձնատրութիւնը իրականացուցեր է զաղթող Հայերու Անիէն

տողը, անոր անեղծ պահպանման համահարկաւոր նորոգութիւններն ընել տուողը, ԺԸ. դարուն աւելցուած օտարոտի անճաշակ եւ այդ հին վեհ ու նուրբ ոճին գեղեցկութիւնն արտդ յաւելուածական քանդակները, նկարները, նորելուկ խորանները, զանազան աւելորդ ու անյարմար զարդերը քնջեր է. հին շէնքը իր զուտ հայկական ոգւոյն ու ճաշակին մէջ վերահաստատեր է, ու նաեւ՝ ինչպէս ինքն իսկ կ'ըսէ իր նամակին մէջ, զայն պաշարելու համար անոր ինքնատիպ գեղեցկութիւնը դուրս ցատքեցնող ճօն շրջանակով մը, եկեղեցւոյն ԺԷ. ու ԺԸ. դարուն աւելցուած մասերը զարդարել տուեր է Փրօֆ. Մոսաֆէերի մոզայիքներով եւ Ողկնի որմ-

նանկարներով, տաճարն ընդլայնող կամ լրացնող շէնքերու այդ խումբը ճոխացուցե՛ր է նոր մասերով, եւ դեռ մտադիր է շարունա-

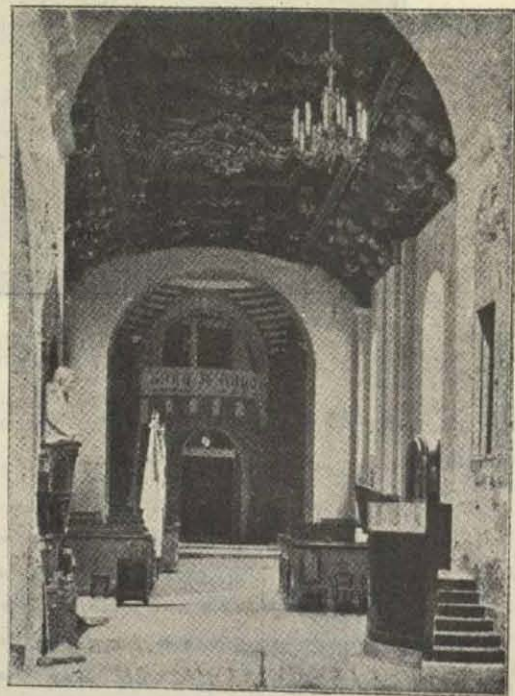
ԼՎՈՎԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՅԻՆ
Գլխաւոր դուռ եւ «բմբուկ»
(1908ին շինուած)

կել այս պահպանման, ընդարձակման ու զարդարման գործը որուն ամբողջական ծրագիրը կազմած է արդէն⁽¹⁾։ Ինչ որ կը մնայ դեռ շինուելիք, աւելի է քան ինչ որ կը թուէ ֆրանսերէն գրքոյկը. Ն. Սրբազնութիւնը ինձի զրկած է նաեւ երկու մեծ յատակագիծ, ուր հին տաճարը, ժէ. դարէն մինչեւ ժժ. աւելցուած բաժինները եւ դեռ շինուելիք մասերը ցոյց տրուած են իւրաքանչիւր խումբը յատուկ ձեւով նշանակուած, ու զծագրութեան ներքեւ գետեղուած է ցուցակը շինուելիք մասերուն, — Աւագ խորան (մարմար եւ

պրոնզ), մարմարէ սեղան, եպիսկոպոսական աթոռ (մարմար եւ պրոնզ), վանդակապատ (մարմար եւ պրոնզ), նստարաններ (յղկուած փայտ), ամպիոն (մարմար), մոզայիքաւոր սալաշատակում, մարմարէ սալաշատակում, մուտքի մեծ դուռ (օսկեղօծ փայտով), կողմնակի խորան (ալպատտրէ), խոստովանարան (փայտէ), զմբէթին մէջ մոզայիքներ, մկրտութեան աւազան (քանդակազարդ պրոնզ) եւ այլն։

Պ. Տիգրան Բէլէկեան որոշած է Ն. Սրբազնութեան ուղարկել զուսմար մը իբր իր նպաստը այս վերաշինութեան գործին՝ ու նաեւ անձնապէս դիմել քանի մը զեղարուեստասէր եւ աղգասէր Հայ մեծւոտուններու, հրաւիրելու համար զանոնք որ իրենց նուէրներով մասնակցին այս գեղեցիկ գործին։

Հաճոյքով կը միանամ Պ. Բէլէկեանին՝ կոչ ուղղելու համար մեր հարուստներէն բոլոր անոնց որ Հայ աղգային արուեստի աւելի թ սեկագին յիշատակարանի մը արժէ-

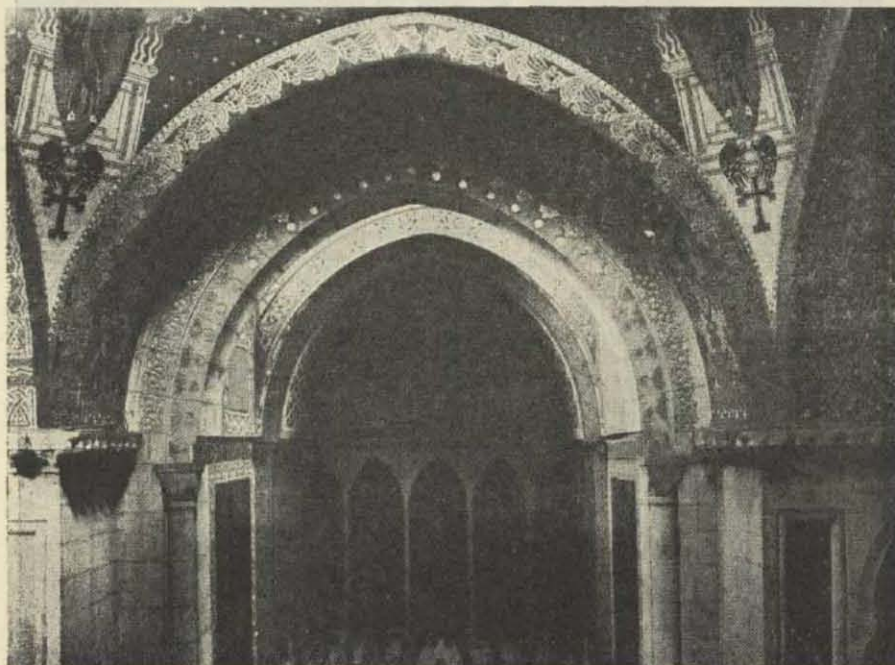

ԼՎՈՎԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՅԻՆ
Կոնքր, — որմնակաւորելու զարդարուելէն առաջ քը կ'ըմբռնեն, որպէս զի ԼՎՈՎԻ սքանչելի Հայ Արքեպիսկոպոսին նախաձեռնութեան լրացման մէջ բաժին մը հաճին ուսանանել։

(1) Ճարտարապետը որ այս վերաշինութեան գործին թեքնիքական մասը վարեր է, Հայ մըն է դարձեալ Պ. Թէոտորովից, Արքեպիսկոպոսին ֆորեգըրորդին, մէկ քանի մասերուն մէջ՝ աշխատակցութեամբ ԼՎՈՎԻ բաւ ժարուեստեան վարժալանի ուսուցիչ Պ. Մինիսիովիչի։

կը նախատեսեմ առարկութիւնը զոր Ը-նողներ պիտի չպակսին. — աւելի ստիպողական պէտքեր շատ ունի այսօր Հայ ազգը. Լժովի եկեղեցւոյն վերաշինութեան օգնելէ առաջ Հայաստանի վերաշինութեան օգնելու է, բազմահազար Հայ զաղթականութեան հրատապ կարիքներուն հասնելու է, եւայլն, եւայլն: Ոչ ոք մտքէն կ'անցընէ թէ հարկ է ո եւ է չափով մեր այժմեան ազգային կեանքի բազմադիմի պոռուզող պէտքերն անտեսել

զանի ու զրական հետաքրքրութեան մը յայտնաբերումը դէպ ի յուշարձան մը որ, թէպէտ Հայաստանէն հեռու, զաղթական Հայ արուեստագէտներու ձեռքով կ'անգնուած, իր հնագոյն ու էական մասին մէջ՝ Հայ հանճարի զաւակ, Հայաստանին ու Հայ ազգին կը պատկանի: Մեր հարուստներէն անոնք որ զիտակցօրէն ազգասէր են ու զեղարուեստասէր, կրնան այդ ժեսթն ընել առանց քնաւ փնասելու աւելի այժմէական ու հարկեցուցիչ

ԼՂՈՎԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Աւագ-խորանիմ նախապետութեամբ եւ քանդակներով

Վերելը՝ Մոհաճեքի մօզայիքներ,

Վարը՝ կը նշանակի մասամբ Ս. Ռֆրիք, որմանկար.

եւ Հայաստանի վերաշինութեան էական գործին հանգէպ զանցառու գտնուիլ՝ Լժովի Մայր Եկեղեցւոյն յատկացնելու համար բացառիկ զոհաբերութիւն մը: Ինչ որ կայ ընելիք, համերաշխութեան ժեսթ մըն է, զազութներու Հայութեան մեծահարուստ զասակարգին կողմէ աջակցութեան բաժին մը բերելու շարժում մը՝ Հայ անունին գերազանցապէս պատուաբեր այս գործին մէջ, կեն-

ուրիշ գործերու կը յուսամ որ պիտի ընեն այդ ժեսթը: Եւ ասիկա շատ լաւ տպաւորութիւն պիտի գործէ անշուշտ Լեհաստանի բոլոր Հայոց վրայ, եւ պիտի մղէ այնտեղի Հայ ծագումով մեծատունները իրենք ալ իրենց կարգին Հայաստանի եւ Հայ ազգի պէտքերովը հետաքրքրուելու եւ անոնց լրացման իրենց բաժինը բերելու:

Ա. ԶՈՊԱՆԵԱՆ

ԼՎՈՎԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Վիքրալի և որմնակարներ Փ. Հ. ԲՈՅՔԻՆԻ

(Ներքինը գտնուող նկարը կը ներկայացնէ Ս. Օսկանի յուզարկաւորութիւնը)